

զերիս: Յզն օրինակաց մէջն (ստոյգ ծանօթ աւելի քան 12) լոյս Ա իր ներկայացընէ այս խումբը: Ա է փարիզի գրատան թիւ 1711, ժԱ դարէն, մազադարձեալ. որ դժբախտութեամբ շատ աղաւաղութեան է, եւ ապա գրչի արդիւնք, որով նոր ձեռագիր մը պէտքն զգալն է: Անքցաւորեան նկարագրին շատ քիչ կը կրեն այլ ձեռագիրք, որոնց մէջ ներկայաւորութիւնը մեծաւ մասամբ զեղչուած է, շատ մը գէպք՝ որ յայն ընթերցողաց անախորժ էին՝ փոփոխուած, միով բանին՝ յանաշուքեալ են. այսպէս կը քանենք ի B. եւ ասոր նման են շատ օրինակք: Այս տեսակը հիմն է գրոցս գրեթէ բոլոր արեւմտեան խմբագրութեանց: B է փարիզի գրատան թիւ 1685, թղթեայ, 1469ին գրուած: Այն օրինակաց, որոնք շատ աւելի կերպարանափոխ եղած են, ներկայացուցին է C (թիւ 113 Supplément ի փարիզ, թղթեայ, 1561ին գրուած): Այս երեք տեսակ ձեռագիրներն հիմն առած է Միւլլըր իւր հրատարակութեան:

Յոյն ձեռագրաց պէսպիսութիւնն յետոյ առիթով կ'ունենանք անսնելու, երբ զաղինք հայ թարգմանութեան համեմատութեամբ: Բայց նաեւ այս մասին սկսիլն պէտք ենք քննել հայ բնագրին նախնական ձեւն, թարգմանութեան ժամանակն եւ անձն, հայ օրինակին կերպարանափոխութիւնն ի ձեւն վերաուեցույ եւ այլոց: Նաեւ հայ թարգմանութեան անձ ու կերպն, լեզուն եւ այլ հանգամանքն, որոնց վրայ կարգաւ կը խօսինք:

Դիւրութեան համար մեր գրութեան մէջ կը գործածենք այս համառոտութիւնները: A, B, C = փարիզի թիւ 1711, 1685 եւ 113 Suppl. ձեռագիրք՝ ըստ հրատարակութեան Միւլլերի: Այս ձեռագրաց ներկայացուցած բնագրին տեսակն՝ ուր ծշուած թիւն պէտք է՝ α β γ կը նշանակենք:

Ա. Բ. Գ. = Ձեռագիրք հայ բնագրին մեր Մատենադարանին՝ թիւ 90 Գ. 68 եւ 57 Ա: Առաջինն է գրեալ ի Կ. Պոլս, թղթեայ, նստրիքի եւ լին նկարներով. եւ գրուած յամբ Ռաճոյ (≈ 1694): Այս առաջին օրինակէն զատ՝ որ կը շառաւուրեցայ խմբագրուած օրինակին խմբէն է, միւս երկուքն համառոտ ձեւով են. ասոնցմէ երկրորդն բուն համառոտութիւն է հայ բնագրին, մինչ երրորդն արդեն աղաւաղման ծագն հասած է: Ասոնց վրայ մանրամասն կը խօսինք ի կարգին:

L = Ձեռագիր Լյուտենի, (որչափ ծանօթ է Zacherl, Nöldeke եւ Müllerի գործքերէն):

Հ = Հայ բնագիր, ապ. Վենետ. 1842:

V = Լատինեան թարգմանութիւն Վաղեբեայ (ըստ հրատարակութեան Միւլլերի):

Աս. = Ասորական բնագիր. (որչափ ծանօթ է Նեոլուբէի գրուածքէն): Ուրիշ երրորդն համառոտութիւնք իւրիւրին կը հասկցուին. որոնց վրայ ըստ տեղւոյն:

(Հարաւորեմէն)

Հ. Թ. Յ.

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՀՅՈՐԵՐԵՆ ԶԵՐԿԻՐԷ

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՎԵՐՍՅԱՐՈՎԱՆ ԳՐԱԾԱՆ

Մ Ո Ւ Տ

Լ. Դատտ է թուով Վիեննայի կայսերական գրատան հայ ձեռագրաց հաւաքածոյք, թէեւ բաւական հին է այս հաւաքածոյից սկզբնաւորութիւնը. այնպէս որ չի կրնար այս կողմանէ համեմատուիլ ոչ փարիզի եւ ոչ Պեւիէինի, այլ հազիւ Միւլլերին հետ: Թուական աղբատութեան արժեքից է նաեւ բովանդակութեան աղբատութիւնը. վասն զի այս սակաւաթիւ ձեռագրաց մեծ մասն աննշանակ է գիտութեան եւ մատենագրութեան առջին: Եւ սակայն կ'արժէ գիտնալ թէ քանի եւ ինչ գործեր եւ հայ մատանց ձգուիք շեղած ինկած են այստեղ:

Հաւաքածոյից մէջ կան 28 թուով ձեռագիրք, որոնց հետ թիւնն ծռւած է թիւ 1-է միայն: Ամենէն հնագոյն գրութեան տարին կը գտնենք այս ձեռագրաց՝ 1354 Յ. Բ. (թիւ 1.) ամենէն նորագոյնը՝ 1795 Յ. Բ. (թիւ 4.) Միացեցրց մեծ մասը ժիւ դարուն, որոնց հետ կրնանք գտնել նաեւ չորրորդ մը. (թիւ 11.) Չորս հատ կը գտնենք ժիւ, եւ երկու հատ հնագոյն ժիւ դարէն: Բայց աստի՛ չորս ձեռագրաց թուականն անծանօթ է, ուստի կենթադրութեամբ միայն կրնանք որոշել անոնց հետ թիւնը. չորս հատին ալ մերձաւորապէս գիտենք, այսինքն՝ ծանօթ է մեզի թէ ո՞ր տարին Վերլը չին կրնար գրուած ըլլալ: Եթէ հաւաքենք ասոնց հետ թիւնն վրայ ունեցած ծանօթութիւնն, կ'եղլէ հետեւեալ տախտակը.

Դիւ:	Տրի:	Թիւ:	Զեմբեր:
ԺԴ	1354		1.
ԺԵ	1364		10.
ԺԶ	1565		25.
՝	1567		15.
՝	1580		13.
՝ (մերձաւորագէտ)	1608էն	յառաջ	11.
ԺԷ	1613		16.
՝	1617		17.
՝	1631		5.
՝	1635		9.
՝ (մերձաւորագէտ)	1638էն	յառաջ	8.
՝	1638		7.
՝	1645		14.
՝	1653		19.
՝	1664		27.
՝	1675		26.
՝ (մերձաւորագէտ)	1684էն	յառաջ	6.
՝	1685		20.
՝	1688		21.

Ժ.Ը (մերձաւորապէս)	1702էն յառաջ	18.
"	1713 (երկու հատ) 22	23.
"	1780	24.
"	1796	4.

Ատոնցմէ զատ՝ ըսինք անձանսթ թուականաւ են չորս, եւ են թիւ 2, 8, 12 եւ 28: Այս 28 կտորին վրայ աւելցնելու ենք հատ մ'ալ (մեր ցուցակին թիւ 29) որ կը գտնուի Վիեննայի Սխոտտէ (Schotten) կոչուած Բենեդիկտեան կրօնաւորաց գրատունը, եւ գրուած է 1714ին. եւ երկորդ մը (թիւ 30) հայագէտ Փրեդերիկոս Միւլլէրի քով, որոյ թուականն անշուշտ է:

Արդէն այս պարագայն որ այս ձեռագրաց մեծ մասը Ժ.Ը գարէն է, կրնայինք նշան համարիչ որ մեծամասամբ Աւստրիայ հպատակ երկիրներէն հաւաքուած են: Բայց նաեւ շատ մ'ալ տեղերէ ալ շեղեր եկեր են այլեւայլ կտորներ, այնպէս որ 13 այլեւայլ քաղաքներու անուանք կը գտնենք ասոնց շարքին մէջ: Առաջին տեղ կը գրուէ ի հարկէ «Ջամուցա» «Նորաշէն քաղաքը», որմէ 5—6 կտոր կայ (թիւք 7, 13 (*), 14, 16, 17, 19.) երկու կամ երեք, «Լոմ» կամ Լեմպերկ (թիւ 15, 18 (*), 22) երկու Պեռլին (թիւ 22, 23): Մէկ մէկ հատ մնացեալ քաղաքները, որ են՝ Բիզա (թիւ 1), Թրիեստ (թիւ 4), Կամենից (թիւ 5), Էլմփաթին (թիւ 6), Կ. Պոլիս (թիւ 9), «Եկերկաց գաւառ» (թիւ 10), «Մէշպլ» (թիւ 11), «Պասաւլ» (թիւ 21), Հոմ (թիւ 26), Վարասու. (թիւ 27): Անշուշտ կը մնան եօթն ձեռագիրք (թիւ 2, 3, 8, 12, 18, 24 եւ 28) որոնց ոմանք անշուշտ «Ջամուցա» գրուած ըլլալու են:

Այլեւայլ տեղերէ հաւաքուած ըլլալով՝ նաեւ գրիչք եւ ձեռագրաց նախնական տեսքը տարբեր ըլլալու են: Ամենէն աւելի գործք ունի նախ «Յակոբ երեցն», որմէ երեք գրութիւնք կան, (թիւ 7, 16 եւ 17.) ապա «Միխայ Տիւրկերի», (թիւ 15 եւ 25.) երկրորդ հայագէտն Լաբորդ, որմէ կան երկու գրութիւնք շահաւէտք նաեւ այժմ (թիւ 22 եւ 23.) Տերանց մեծ մասն հայ է ի հարկէ, բայց կը գտնենք երկու օտար Տէնիսիէլ եւ երրորդ մ'ալ վերջապէս Քէյտուֆուր Գլաւիւմ անուն անձի ձեռք ինկած (թիւ 1, 3, 8): Աւելորդ է յիշել միւսերն: — Մեծ շրջան բրած են այս ձեռագիրներէն ոմանք, ոչ միայն այլեւայլ անձանց ձեռքն անցնելով, ինչպէս կը ցուցնեն յիշատակարանք, այլ նաեւ ոմանք Փարիզի կայսերական մատենադարան մտած են, ինչպէս պիտի տեսնենք: Քիչ չեն նաեւ այնպիսիք, որոնց ինչպէս Ժամանակը՝ Նոյնպէս գրութեան տեղը կամ գրիչը կամ տէրը չենք

գիտեր: Իւրաքանչիւր ձեռագրին վրայ խօսած ատեն նշանակուած են մի առ մի գրիչներն եւ տեսարը:

Չի գիտցուիր թէ այս ձեռագիրք երբ կամ ինչպէս մտած են այս գրատունը. բացառութիւնք են քանի մը հատը, որոնց վրայ ունենք զոյգն տեղեկութիւն: Ատոնցմէ ոմանց գիտենք ստուգութեամբ տարին, եւ թէ երբ մտած են մատենադարանին մէջ. այլոց այլ այն տարին՝ որմէ յառաջ կամ վերջը չեն կրնար ըլլալ: Հնագոյնը՝ որ ստոյգ գիտենք թուականաւ՝ է թիւ 6, որ պարագեւ տրուած է 1697ին Աւստրիոյ Կարոլու Էնրոլտոս արքեպիսկոս, եւ կ'ենթադրենք որ շատ անցած՝ եկած է մատենադարան: Ասոր ընկեր են հնութեան կողմանէ թիւ 1, 8, եւ 3: Առաջինը կը վերաբերէր Տէնիսիէլ անձին, եւ կ'աղաւթ է մատենադարանին համար 1754 թուին. Նոյն անձին կը վերաբերէր նաեւ թիւ 8, որոնք առով Ժ.Ը դարու սկիզբներն ստացուած կ'երեւան: Ժ.Ը դարու կար նաեւ թիւ 3, որ Նաբոլէոն Ա. ժամանակ Փարիզ տարուեցաւ, եւ որուն նշան զրոյմուտ է կնիք մը (Թղ. 1a եւ 191 b.) Նոյնպէս նաեւ թիւ 6 (Թղ. 3 եւ 132b.) թիւ 4 ընդօրինակուած է 1795ին Թրեստի Միխիէլարեան Հարց ձեռքը, եւ թերեւս նոյն իսկ կայսերական գրատան համար, որով այս 5 հասն հիմն եղած կ'երեւան հաւաքածոյիս: Բաւական թուով գնուած են 1849 յուլիս 14ին. այսպէս թիւ 9, 12, 22, 23: Երկու հատ ալ Կ. Պոլսեցի «Արշակ Ալթունեանէն» գնուած են 1876ին (թիւ 24, եւ 25) երկուքն ի միասին 25 ֆլ. արժողութեամբ: Մնացեալներուն վրայ քիչ բան գիտենք: Ապահովութեամբ 1721էն վերջը հոս մտեր է թիւ 18, ինչպէս նաեւ թիւ 13 ստուգութեամբ 1720էն՝ իսկ թիւ 11 գէթ 1696էն յառաջ չեն եկած հոս, եւ թիւ 17 հազիւ 1768էն ետքը առնուած է:

Քիչ մ'ալ այս ձեռագրաց յարգը տեսնենք: Արդէն ցայժմ ըլլաւանէն կրնայ իմացուիլ որ հայերէն ձեռագիրք հաւաքելու մասնաւոր խնամք ցուցուած չէ, եւ հաւաքեալ կտորները պատահական եղանակաւ եկած են եւ ոչ ընտրութեամբ: Ասոր համար ալ նիւթոց կողմանէ աննշանակ են մեծաւ մասամբ: Այս 28 ձեռագրաց գէթ 13 հատը մատենագրութեան համար աննշան է, եւ են Մարտոցք 4, Ժամանգիրք 2, Ձեռնադրութեան գիրք 2, Ճաշոցք 2, Շարափոց 1, Սարդոսարան 1 եւ Պատարագամատոց 1: Մնացեալներէն 5 հատը քիչ մ'աւա-

Մատենան և Համեմատութիւնն հետագայաց
ուրբ քրոջ տպագրութեան հետ:

Էջ 1. «Եւն» յԱմ 8 հաւան 1773.

«Աստուածաշունչն տպագրեցեալ ի Միխիմ Բա-
թայն համարութեմ ընդ Գրչոց Աստուածաշունչից, որը
էին ի Գրդարան Սրբոյ Յովնէիանոյ, որ սուրբ քրո-
ջացաւ Երանուդէ. եւ որ ինչ անհամեմատ կամ ա-
ւելի (կամ) պակաս գտանեցաւ ի Գրչոցն, Գլխովն
եւ Համարովն աստ ժողովեցին: Իսկ զգին բանից ե-
ղեակ Հայերէն թիւին, ցուցանեն զթիւն Աստուա-
ծաշունչից թէ ի քանիսն տեսեալ եմք նշոյնպէս:

Համեմդ Սրբոյն Ամբաստ. յ

ՅԵՃԱՏԱԳԱՐԻՈՒԹԻՒՆՔ. 1. Էջ 96. Բա-
րուպը գրեւն ետըր. «Ալեքսիոս Էլեան Բարուդայ
թղթոյն ի մի օրհանգում միայն գտանեցաւ, եւ այն
եւս ոչ ի տարւոր ընդ Գրչոցն, վասն որոյ ոչ եղեւ
Համեմատել. կարծէի թէ Ոսկան վարդապետն ոչ տե-
սանելով ի մէջ Հայոց, ինքն նորոգ թարգմանեալ է.
զայս տապիք վասն անհամեմատութեանն եւ ոչ հաւատար-
կարծեցը:»

2. Էջ 123 կը սկսի նոր կտակարանի Համեմա-
տութիւնն, եւ գրուած է «Հետեւի աստին Համեմա-
տութիւնն նոր Խալիլովն, եւ ընթացքն է ըստ առա-
ջին գրչոցն, սակայն առանց անուանելու եղեալ հին քի-
զին նշանակել եւ ցուցակել զայնն որ ի այն գրչոցն ի
հաւոր իմեհարմար եւ լուսաւոր եւ ինչ Խալիլ վարդա-
պետ փոքր կտակարանն եղեալ կան. իսկ մնացեալն
ոչ գտանին անդ յ:

3. Էջ 1246 գրուութեան մը համար «Միայն ի մի
աստուածաշունչ գրեցեալ ի հոգի, ի ժամանակն սու-
թան մուրափին յ:

Մէկ թուղթ է լոկ չորս աւետարանաց Համե-
մատութիւնը:

4. Էջ 143—148. «Մանուկն լուս ցախովի-
ի Կաթողիկոս Կաթողի Բաթայն:

«Ամենայն եւ գրուած եւ ընթերցանել անմանց
յայտ է թէ որքան սխալանք եւ պակասութիւնք եւ
աւելորդութիւնք տառից բառից եւ բանից եւ կամ
գտնազանութիւնք չարվմանց եւ թուոյն եւ զիմաց գտա-
նին ի գրչագիր գրեանս մեր. պատճառն է նախ անգը-
շութիւն եւ անհամեմատութիւն գրչագրաց: երկրորդ՝ եր-
կարութիւնն ժամանակին յորմէ հետէ թարգմանեցան.
եւ երրորդն գտնազանութիւն օրհանգաց ի գտնազան
գաւառս. . . . (էջ 144, 10) Վասն որոյ եւ ես ի ներ-
քոյ գրեցեալ յետին եւ արուպը ամենայն կրեանքոց
Հայոց, 1773 թաւի Բրիտտոնի, ի սուրբ քաղաքս Ե-
րանուդէ՝ զոր ինչ էլալ մէ եւ նոր Խալիլովն գտանեցաւ
ի սուրբ Յակոբ եւ յայլ վիճակն Հայոց, գտնիստեան
ի մի վայր ժողովեցին, որ կապարաճը հինք է. եւ նորք,
ի. եւ ասպից մարգարէութիւնն ի. եւ այլ աւելի գտա-
նեցաւ եւ զոր ինչ եղեալ կայր ի լուսանցան Արքայի
տպագրեցալ Աստուածաշունչն, յափշտ արարած լուսնի
որովիք եւ զգտնանեցեալ . . . գլխով եւ Համեմով ցա-
խովի Խալիլովն: Եւ զինք ընթերցեալ զերկուս բառա-
րանսն. եւ այսին զինք յիշատակութիւնք զայն վասն
տեղեաց սուրբ զոյց, վասն անմանց սխալանաց տառից
բառից . . . ցանկապէս կարգադրեալ օրոշեցին յամե-
նայն աստուածաշունչն գիրք. եւ զոր ինչ ըստ մտաց
գրեցելոցն գտանեցան առեալ վնասս ի վրայ յաստու-
թիւնը զմնացեալն թուիք ի բաց, Եւ զինք սոցա ըն-

տրեալ յԱստուածաշունչ զժամանակաւ կորի հնա-
գայնն, ընթերցանութիւնն մնալով արկածն ուրեմն
փոխ առ փոխ երկիցն ընթերցեալ Համեմատեցաւ տպա-
գրեցեալ Աստուածաշունչին, եւ զոր ինչ աւելի կամ պ-
լազան միտք բանից գտանեցան՝ զայն եւս ժողովեցին ի
տեսարան . . . յ

Դեռ շատ երկար է այս յիշատակագիրն, որուն
մէջ մի առ մի կը ստորագրէ իւր Համեմատեցալ
Թեան կերպի. եւն. զոր հաս ցանկ աւելորդ հա-
մարեցեալ: Վր յինչ նաեւ (էջ 145, 16) Աս-
տուածաշունչն մը գրեալ յոնեկոյ յամի իճժժ
(= 1269.) եւ թէ (էջ 145, 18) «Սակա ինչ
դիւրիւնիս անիւլէ մը քարսութեւ Արեւոյսոյ,
նայեցաւ զտեղիս զայս (4. Եղաւ Բ. 13) յԱս-
տուածաշունչն, որ յարիսիսն եւ արապիսն ի
մարիս կերպի. եւն. Վր յինչ նաեւ քանի
մը հին հետագիրներ, այսպէս հասա մը իճժժ
Թեան ի Սրբ գրեցեալ յ: Թէ «Ի հին կտակա-
րանն յայժ հինն այն է, որ է գրեցեալ ի 718
Թեան. . . բայց առաքելական գրեցեալ եւ հե-
տագայ մարգարէութիւնն չուրք զինք հարիւր
թուականաւ գրեցեալք գտանին. եւ ի սուրբ
Աստուածաշունչն, որ գրեցեալ է ի ճժժժ Թեան,
ըստ մարիս ի Մարտոսյն կիրարկուած, եւ ըստ
մարիս մարի ի Սկիւռայ անապատնից . . .
էջ 148, 21 կը լսենայ այս յիշատակագրու-
թիւնն եւ կը ստորագրուի. «Երանուած եւ անար-
ժան Ծաւալ Տեառն Սարգիս վարդապետ Համե-
նայն ուսմիւն մայրան. միւսմայրն մարան եւ
ժամերջոյն ի սուրբ քաղաքս Երանուդէ՝ ի
սրբոյ Յակոբեանց հաւաքի մասնաւոր յ:

5. Հոս տակը ստորագրուած է. «Ես ի ներքոյ
գրեալս վկայեմ ամենայն հաւատարմութեամբ. զի այս
հետագիր մասունք» օրհանգիւ եղեւ ըստ ամենայնի
բառ. առ բառ. կէտ. առ կէտ ըստ յարկին, ի Թաւ յե-
րանուդէ գրեալ Տեառն Սարգիս վարդապետի Մայրան
համեմուցայ: Ի Թեան: Եսմ Տեառն 1795. ի վերջն
գրեցեալմերի:

Հայր Անտոն Իւլիարտաշեան, վարդապետ Միխի-
թարեան եւ Միքեանք Վանաց Թեանեան եւ Ժող-
վրդապետ Հայոց ընկալեցին ի քաղաքս յ:

Բուն հետագիրն մեր մասնագիրսն է, թիւ
64 Բ: Ամբողջագիրն ուրիշ առթիւն կը հրատա-
րակէր այս ծանուցումը:

5.

[Cod. Arm. 5.]

ՈՉ = 1631.

ԹՈՒՂԹԸ 289: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 20x16 cm.
— ԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻԱՍԻՆ 24x10,5 cm. — ՏՈՂԸ 19: —
ՆՈՒԹ. ԹՈՒՂԹ ԱՅՆԸ ի ոչ ողորկ: — ԿԱԼԱՄ. փայտեայ
կազմ Թեանաւոր ըստ արեւելեան ծառակի, շերտին
կողմը լաթնապատ: — ՀԱՆԳՄԱՍԻՆԸ. մաքուր. — ԳՐԻ.
գուրգուր մեծ ի կղզու: — ԴՈՒՂԹԱՐԸ. վերջնագիրն եւ
ՍԿԱՐԱՆԱՆԻԿ կարմրաւ, տեղ տեղ աւկապոյտ: Մինչեւ
թիւ. 2098 ամէն շուն նիւթով սկիզբ ՀՈՒՄԱՆԱՅԻՄԱՐԻ
կայ, որոյց մէջ նշումակաւ եւ հատմանակաւ (Ա.
Բ. Գ. մեծ) յՈՒՂԹ Թ. 38 կայ միայն: Առաջին
գերեզ միւս ձՄՈՒՂԹԻՐ, առաջին տողը կարմիրն եւ
երկրորդը կապոյտ: Բայց Թ. 209—231 կը պակի այս
ամէն: — ԼՈՒՍԱՆԱՅԻՒ զմայ նիւթովը նշանակուած
են: «ՅԱՆԳ, զորոց կայ Թ. 16—26. — ԴՈՒՂԹԻՐ ԿԱՆ 3
ԹՈՒՂԹ ՄԵՆԸ եւ 1 սկիզբէն, նաեւ Թ. 18, 2858. —
ԺԱՄԱՍԻՆ. ՈՉ (= 1631): — ԳՐԻԶ. Գեղեզ քանապա,
որոն Անդուգանք: — ՏՈՒՐ. «Ծառակայն ինքնագիր,
ի քաղաքն Կամենց», — «Ընդ չովմանեալ սուրբ աստուած-

ածնին եւ սուրբ նիկոլայոսի սքանչելագործին: — ՏԵՐ.
թերեւս գրելը: — ՅՈՇԱՏԱԿԱՆԳՐՈՒԹԻՒՆ. թղ. 383a:

Սատեանս է Բաբայոց, յորում կան.

1. թղ. 2b. Կանոն Երրժամ լքրիտանենայ առ-
նեն: — 2. թղ. 4a. Կանոն Մկրտութեան: — 3.
թղ. 15b. Կանոն յորժամ աղայն ուխժօրեայ լինի:
— 4. թղ. 16a. Կանոն յորժամ բաւականօրեայ
բերեն յեկեղեցի: — 5. թղ. 17b. Կանոն պակս առ-
նելոյ: — 6. թղ. 25a. Կանոն Զարդոյ տալոյ: — 7.
թղ. 29b. Կանոն Զամենայն ննջեցեալն Յուդար-
կել առ Բրիտան: — 8. թղ. 52a. Կանոն է առ-
ուրն յեկեղ: Եւ ամուսն եւ տարելցացն: — 9. թղ.
56a. Կանոն յորժամ աղայ վաղձանի: — 10. թղ.
71b. Կանոն յորժամ կրօնաւոր վաղձանի: — 11.
թղ. 79b. Կանոն Պգէնպազիտ առնելոյ ննջեցե-
լոցն: — 12. թղ. 88b. Կանոն Տերունական աւր-
հանել: — 13. թղ. 96b Կանոն նշարեալ եկեղեցի
աւրհանել: — 14. թղ. 97b. Կանոն խաչ աւրհանե-
լոյ: — 15. թղ. 116b. Կանոն Նաւակտեաց եկե-
ղեցոյ Պղծեւ անօրինաց եւ շարժեալ սեղանոյն: —
16. թղ. 125a. Կանոն Զարմոտիս սերմանց, զՀեղձ
եւ զՀնձան աւրհանելոյ: — 17. թղ. 129b. Աղաթեց
վանն երաշտութեան: — 18. թղ. 130a. Կանոն
Աւաղան աւրհանելոյ: — 19. թղ. 136a. Կանոն
Խաչառաւ առնել: — 20. թղ. 141a. Կանոն ԶԲՏ
աւրհանելոյ: — 21. թղ. 144b. Կանոն Մեծի Հինգ-
շարժի Ոսերուային: — 22. թղ. 161a. Կանոն
Զարք աւրհանել Յաւուրն ծննդեան: — 23. թղ.
177b. Կանոն ի վրայ ԶԲՏորոց Երրժամ հեղձու-
րէն ի նա: — 24. թղ. 179b. Կանոն ապաշխարող
աւրհանելոյ: — 25. թղ. 190a. Կանոն Մեծի Նշի
Զապաշխարողն արձակելոյ: — 26. թղ. 205b.
Կանոն Եղբայրացութեան: — 27. թղ. 208b.
Կանոն Խաղող աւրհանել: — 28. թղ. 210b. 2էթ
աւրհանել: — 29. թղ. 211a. Աւրհանութիւն
Հաւուց Աղանեաց: — 30. թղ. 211b. Կանոն
Երրժամ նոր Գրուած դնեն եկեղեցոյ: — 31. թղ.
212b. Աւրհանութիւն Սկոյ եւ Մաղղմայի: — 32.
թղ. 214a. Աւրհանութիւն Գրքիտաւայի եւ դառա-
ւակաց տուր սեղանոյ եւ խորհրդանշաց: — 33.
թղ. 216b. Կանոն խունկ աւրհանել: — 34. թղ.
217a. Կանոն Նորակտուր գիրս աւրհանել: — 35.
թղ. 218b. Կանոն ժամձայ եւ զանձնայ աւրհանելոյ:
— 36. թղ. 220b. Աւրհանութիւն Եօթնօրե: —
37. թղ. 223b. Կանոն Հանդերձեղէն նպաս աւր-
հանելոյ Աւարադուր կամ սեղանոյ ծածկոյց: — 38.
թղ. 228a. Կանոն Պտակեւ աւրհանելոյ: — 39.
թղ. 231a. Ժամատուն աւրհանել: — 40. թղ.
237a. Կանոն նկարեալ եկեղեցի աւրհանելոյ: —
41. թղ. 240a. Հիմարկեղ: — 42. թղ. 253a.
Նորին Նաւակտեաց յեկեղեցոյ Կանոն աւրհան-
ութեան եկեղեցոյ: — Կը տեսէ մինչեւ թղ. 282a:

ՅՈՇԱՏԱԿԱՆԳՐՈՒԹԻՒՆ. թղ. 283a. « Գառք

ամենասուր Երրորդութեան. . . Որ եւ կարողութիւն
տալոր յանձին իմոյ մեղք լցեալ անարժան գրչիս յանդ
եւ յաւարտ Տառանել այս սուրբ գրչոց որ իշիւ 4-րդ
մայլոյ: Արք եղեւ զատ սուրբ զանձարարեալն ի Թժ-
բերութեան ՌՉ, Հայոց: ՌՉ, եւ Հիւսիսեմեր ԺԵ:
Չեռաւ մեղաներկ եւ անհմուտ գրիչ Գրիգոր Ժաշ-
այի որդոյ Անտէոսին. . . բայց զգեցաւ ի յայնարհ

իշխաց. ի քաղաքն Կամենից. ընդ հովանեաւ սուրբ
աստուածածնին եւ սուրբ Նիկոլայոսի սքանչելագործին
ի Հայրապետութեան Հայոց Տեառն տէր Մովսէսին:
Եւ ի Թաղաւորութեան երբորք զիկննդին: Աղանձ
զեկէ . . . յեկեղեցի . . . զմեղքն իմ զԱնգղեան հան-
գեթ մայրն իմով յԱնայի. . . Սիւնեոյն երբոր
գեթ եւս կը կրկնէ երկար բանիւք եւ ստանաւոր գրու-
թեամբ մը. որ կը վերջանայ այսպէս:

Չեռաւ մեռնիք եւ հոյ զառնա.
Միտիւր Բոյի զաղախանա.
Գիրս յիշատակ առ մեզ մեա.
Թեպէտ խոշոր է գիր որդա.
Այլ գիրք ընկերց ով գիտնա.
Երբ ուղիւր եւ հմտաւ.
Որք ընթերցուք օգտիւր է ամա.
Գիշեցէ առ տէր զգեող սորա:
ԶԳրիգոր տեսն մեղք լցեալ Ժաշայ:
Հմտա. Թիւ. 16. Երաշտակագրութիւն 3:
(Երաշտակեի):

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՊԱՆԺՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ ՄՈՆԻՏՈՐԻՆԵ ՀԱՅ ԳՈՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ացեալ տարի Դեմետր Ծան (Demeter Dan) ու-
թէն քահանայ « Չերնովիցի լրագրոյն », մէլ (Czerno-
witzer Zeitung, 1890 Նհ. Ռի. 81, 86, 95, 101, 104, 116,
122, 129, 137, 141, 145, 147) ընդարձակ յօդուած մը գրած
է գերմաներէն լեզուաւ Պուլքովնայի եւ Մոլուսիոյ
հայ գաղթականութեան պատմութեան վրայ, որ եւ նոյն
տարին արամեփնն տպագրութեամբ լոյս տեսաւ այս
վերնագրով. « Արեւելեան Հայք ի Պուլքովնա »: (Die
orientalischen Armenier in der Bukovina.)

Յառաջընթան է ներածութիւն մ'ստու, որ
մեզի համար մտադրութեան արժանի բան ընն ըն-
վարդակե, կը խօսի Նիդրման Նիտուեալ ներք նիւ-
թերու վրայ. 1. Պատմութիւն արեւելեան Հայոց ի Պու-
լքովնա: 2. Պուլքովնայի արեւելեան Հայոց կոտորակն
ստանմայաւտութիւնն ու սովորութիւնները: 3. Պու-
լքովնայի արեւելեան Հայոց աշխարհական բարքն ու
սովորութիւնները: Երեսունութ ճորտ թաղկացեալ
այս յօդուած շատ նոր տեղեկութիւններ կու տայ մե-
զի, մասնաւոր Նազդին ժամանակներու վրայ, զորոնք
Նիդրմայի ինստիտը թաղած է այլեւայլ լեզուաւ լոյս
տեսած գրութիւններէ:

Այս հետաքրքրական գործոյս ամբողջական
թարգմանութիւնն կը ներկայացըցնըք մեր ընթերցող-
ներուն: Միայն քանի մը կտորներ ի բաց թողուլ պատ-
շաճ համարած ենք այլեւայլ նկատումներով: Մեր կող-
ման ալ քանի մը յիշատակարաններ աւելցնելով,
հետամտից աւելի նիւթ տալ կը դիտենք ուսումնասիրե-
լու:

1.

Պատմութիւն Պուլքովնայի արեւելեան Հայոց:

Հայք շատ կանուի ժամանակաւ հաստա-
տուած են այսօրուան Աւստրիական կայսրութեան
երկիրներն, եւ ի մասնաւոր ի Լեհաստան:

